

ימים ראשונים

(זכרונות מבית-אלפא)

הבחינה

בדיון שהתנהל אז בקיבוץ על בחירת אחד משני הענפים: גידול סוסים או גידול צאן, נפלה ההכרעה לטובת האחרון.

לא הייתי בבית בשעת הבירורים הללו. שכבתי אז בבית-החולים (צריף העץ בעין-חרוד שלרגלי הגלבוש), לאחר התאונה (בשעת הטיפול בפר) שאירעה לי ברפת. באחד הימים, סר לבקרני אליעזר ס. בעברו בעגלה מכפר יחזקאל הביתה. הוא הסיח לפני את דאגותיו וספר לי, כי אנחנו עומדים בפני ייסוד ענף חדש: גידול סוסים או כבשים, הודות לאשראי בתנאים נוחים, שקיבלנו מאחד מידידי הקיבוץ למטרה זו. אשר לסוסים הדבר פשוט. ימצא ודאי מי שיאות לענף זה, כמו כן אין זה מצריך עבודה מרובה. לא כן בנוגע לצאן. זה יעסיק מספר גדול של עובדים וקיים חשש שלא ימצאו האנשים המתאימים. ובאה על כך דרישת על תנאי — של התנדבות מראש. רק אם ימצאו לפחות שני אנשים, המוכנים להתרם בעול זה, יקום הדבר. אחרת, תפול ההכרעה לצד הראשון. אליעזר ס. אחד מצעירי החברים מיוצאי גרמניה, בעל חוש מעשי-ביקורתי לגבי השקעות מפוקפקות, הביע ספקותיו לענין גידול הסוסים. לעומת זה התלהב לרכישת צאן, והציע את עצמו כאחד משני המתנדבים, שנתבעו לעבודה זו. בבקשו אחר האיש השני, מצא אותי.

עברתי אז ברפת — ענף חשוב ומכובד באותם הימים. הסכמתי בכל זאת להיות המתנדב השני לעבודה בצאן, וגם אני שללתי שלילה מוחלטת את ענין הסוסים. אליבא דאמת, אפשר והיתה זאת פזיזות מצדי, כי קשתה עלי הפרידה מהרפת. לא קל היה לי להנתק מחברי לעבודה, מהפרות והעגלות שטפחתי וכה התקשרתי אליהן. עלתה לפני החרטה וחשבתי לעצמי: איזו רוח-שטות נכנסה בי, ככה להסכים מניה וניה לענף חדש? אך כבר מאוחר היה. אליעזר כבר הלך, ואני מרותק אל המטה ואף בבירורים עצמם לא יכולתי להשתתף.

השתעשעתי בתקווה: מתחלטה למעשה עוד רחוקה הדרך. עובדי הרפת, וודאי לא בנקל יוותרו עלי, עוד ישחק לי מזלי ואתחלף.

לתמונתי, ההשתלשלות היתה אחרת. לא העזתי אפילו לערער על הסכמתי הראשונה וההכרעה נפלה.

העדר בא

באחד מימי הקיץ של שנת 1927, בשעות הצהריים החמות והלוהטות שבעמק, עת ישבנו לארוחת-הצרים (חדר-האוכל הכיל אז את כל החברים), והנה הגיעו לאזני קריאות צאן, צעקות בקול-קולות, צריחות בנוסח הרועה הברדוי, לכבוד מאורע חשוב. כל ההמולה

הזאת לא באה אלא לעוררנו ולהודיענו: „הנה בא העדר! צאו להקביל פנינו!” מלבדי, הנוגע לדבר באופן ישר, לא קם איש מהשולחן. המאורע הזה לא עורר כל הד ולא עשה כל רושם. לא יצא איש להקביל את פני הרועה, הוא אליעזר, שעם הבאת העדר סיים גם את תקופת־הכשרתו אצל הברווים. בפעם האחרונה הופיע בלבוש הברווים, כשהוא נוהג בצאן — כמוהם, ומראה את כוחו בתורה שלמד מהם, במעשי הלהטוטים עם הכבשים כיאה למעמד החשוב הזה.

לדינו, שבודאי לא היו מתיחסים למאורע כזה באדישות, היו עדיין פעוטים. אמנם, חניכי חברת־הילדים במקום, שמלאו אחר־כך תפקיד חשוב, בהתעניינותם ועזרתם בצעדינו הראשונים בענף לא ידעו כלל על המתרחש.

אני לבדי יצאתי לקבלת־הפנים. את חברי למקצוע אליעזר ס. משום מה לא פגשתי, אלא רק את הצאן. לעיני, על הגורן, ערמת־צמר מתרוממת ויורדת, הסימן היחידי לרוח־חיים שנראה בגוש סמיך זה. אלה היו חמישים הרחלות הראשונות שהובאו אלינו. צפופות ודחוסות עמדו זו לזו, כשהן נושפות ומחטטות באבק הגורן, מלקטות בחפזן כל גרגיר. הנה שומע אתה גריסה וטחינה במקלה וקצב כברחיים. ואל אפך מגיע אבק העולה תוך חיטוט בעפר יחד עם יובש הצמר, המתובל בריח קוצים וזבל, כריח בגדי הברווים. עצבות ירדה עלי ונזכרתי ברפת.

לא משה מזכרונות התעוררות החברים, לקראת קבלת עשרים הפרות הראשונות, שהובאו מסביבות עכו. נזכרתי בהתעניינות הרבה, בעת הבאת אחד המשלוחים האחרונים של פרות מקומיות, מסביבות בית־שאן שאני קניתי. ולא רק ביחס לבקר, כל דבר חדש שנוסף למשק שימש חוויה כללית. והנה בנוגע לצאן היתה אדישות שבהסתייגות. ואכן, ראיתי את עצמי זו הפעם הראשונה בבדידותי. חשתי בבדידותו של הרועה העברי כאחד.

שנה ראשונה

כיועץ ומומחה הזומן הח' ישעיהו כ"ץ המנות. הוא נשאר כמדריך בענף לעונה אחת, אף על פי שאליעזר ס. היה בהשתלמות, בתל־יוסף וגם אצל הברווים.

באסיפה לענייני משק, שנתקיימה בצריף, אשר מבעד חלונותיו נשקף הגלבוע, התבטא כ"ץ ואמר: „הנה מיכרות הזהב שלכם!” (כוונתו למרעה) „זה השטח ההררי שממולכם, הוא יספק מזון בשביל הצאן”.

כבר אז, ידוע היה כ"ץ בגישתו המשקית והכלכלית לגבי ענף הצאן, לעומת תפישתם המפגרת של הרועים קודמיו. אף־על־פי־כן לא הרחיק בתכניותיו והכנותיו לקראת החורף, והסתפק בגדרה למרבץ לילה, שקתות־מים, פנת־גג רק לשגר, ומקום מחסה מגשם ליום אחד בלבד, לרחלה הממליטה שאינה יוצאת אז למרעה. על אספקה לצאן, ועל מאבוסים, לא דובר אז כלל אלא רק למען הטלאים. להם דאגו שיקבלו מזון־מרוכז, ולשם כך עשו

אבוסים משני לוחות, כעין משולשים. שחת וירק לא ניתנו להם, כי השגר נמצא במרעה יחד עם האימהות.

עדרנו — שמנה אז 204 כבשים ו־17 עיזים, נרכש במשך הקיץ. ועד ההמלטה התפטמו כהוגן. את זאת יש לציין לשיבחו של אליעזר ס. שלמד כהלכה את מלאכת הרעייה מהבדווים. הוא התהלך עם הצאן ממש כבדווי מבטן ומלידה, הצטיין בקריאותיו, ובכל הטכניקה בנהיגת עדר עשה בדיוק כמוהם, ויכול היה אפילו להתחרות בהם. לזכותו של אליעזר ס. יירשם, שממנו למדתי את הרעייה הנכונה, ותורה זו מסרתיה אף לרועים אחרים, שבאו עמי במגע.

באותה שנה (שנת 1927) נעצרו הגשמים, והמטרות החלו אך באיחור רב. הימים ימי סגריר, גשם לא גשם. רוחות „השרקיה“ (רוחות ממוזרח) מרובות ובלתי פוסקות, והמרעה — אך עשב דל ביותר, שבקושי מבצבץ בהר, כל הסימנים של שנת בצורת.

ומפליא, הנה אותה „כבשה תמימה“, הנשמעת ומצייתת, בדרך כלל, אפילו לרועה שכמותי, שלא עבר הכשרה אצל הבדווים; אותה כבשה כבדת־תנועה במישור, הנגררת כאילו אחר הרועה ונדבקת אליו, הנה פה בהר הפכה לחיה פרועה, מטפסת ועולה, מדלגת מעלה־מטה על גבי הסלעים ועל פני גיאיות, באיזה בולמוס של חפזון וריצה. העדר מפולג לפלגים ומפוזר לכל הרוחות, והרועה — כאילו אינו קיים. איזו בהילות, איזו חפזות? ! הנה אחת רצה ומיד שנייה אחריה וכן כולן, הכל כדי למצוא שריד של קוץ, אות של שורש, שהותירו עדרי הבדווים שרעו כאן לפנינו. הכבשים אבדו לחלוטין את תחושתן הטבעית של התלכדות לעדר, כי הרי אף קמצוץ של קש לא ראו בבית, ומעט הדשא שעלה, הספיקו ללחכו עד תומו זה מזמן. ואם איך שהוא הצלחנו להתגבר על כך בהמשך הגשמים, הנה החלה פרשה חדשה והיא — קורת־גג לצאן.

כל התלאות שבאו על הרועה המתחיל, ברעותו בהרי הגלבוע, מה הן לעומת דאגותיו בערוב היום עם שוכו הביתה. מה יהיה על העדר בלילה? איך אפשר להרביץ את הצאן תחת כיפת השמים במרבץ מרופש, שאינו מתייבש אף פעם, מפאת ימי הסגריר הבלתי פוסקים, ששררו באותו חורף.

קול פעייתן של הצאן, היה מלווה אותי לכל מקום שהלכתי, לחדר האוכל ועד לצריף מגורי הגיע. בשעת ההפרדה מהולדות, היו הרחלות מביטות עלי בעינים מעוררות חמלה. ואני הייתי שואל את עצמי: וכי לפלחים עניים דמינו, שצאנם מלוכלכות ושחורות מרפש? לפחות לו מצאנו מקום לאימהות: לצאן היבשות לא יכולנו ממילא לדאוג, אותן השארנו בחוץ. אך לממליטות — שאני. להן היה צריך לחפש מחסה. לא התכוונו למקום קבע, אך ללינת לילה אחד. ואותו יש למצוא יום־יום מחדש. ובחשיכה, כשהגשם ניתך על ראשנו, היינו מתחילים (אליעזר ס. ואני) לתור אחרי כל חור, שאפשר לתחוב בו ללילה, קבוצות קבוצות מהאימהות.

בבית־אלפא לא חסרו אז מיבני־עץ עזובים, או מתכן שהתרוקן מקש וכדומה, שאפשר

היה להעמידם לרשותנו בשעת דחק. אך גם אנו לא דאגנו לכך מבעוד מועד. אף לא פנינו לאיש, כי כל היום היינו עם הצאן, וחסנו על כל שעת מרעה — וכך עד חשכה. לא אשכח את בדידותנו אז. הלא מקובל היה באותם הימים לפנות לעזרה לכל חבר, אף לאחר גמר העבודה, גם כשהוא רחוק ומלובש בגדים נקיים. אנו לא העלינו על הדעת לפנות למישהו לעזרה, ואפילו כשאלה היו ימי־גשם, והעבודה אינה מרובה, והחברים פנויים מזמן. לעיניך — חדר־האוכל מלא מפה לפה, כרגיל בימי גשם. בפנים צהלה, רעש והמולה, משובה וצחוק. רק שנינו בחוץ, בוססים בבוץ, ממששים את החושך. ברגעים כאלה שוב לא עזבוני המחשבות מאז ולבי דאב: למה היה לי כל העסק הזה, הן בכנסתי לענף זה מבלי שהיתה לי כל משיכה אליו.

חרדה ועידוד

היתה זו שנת חבלי לידה, ודאגות לא חסרו. נראה לנו לפתע כי העדר ירוד, רות, כולו עור ועצמות. ובאה החרדה שמא מקננת בו מתלה? מי יודע מה עלול לפרוץ בכל רגע? ומי ישפוט ויגיד שאלה הם דמיונות בלבד, ותו לא.

אף הערות הטובה, שהנה טלאינו מפותחים ושמנים, והם היפים בכל הסביבה, לא יכלה להרגיענו. אך עובדה היא, שלטלאינו יצא שם טוב. הסוחרים הערביים חטפו אותם מידינו, ובמחירים גבוהים. תרמזין (תג הצום של המושלמים), חל באותה השנה בעונת גמילת הטלאים, והיה ביקוש רב אחריהם. הקונים הערביים פסחו על הטלאים של תל־יוסף ושל עין־חרוד, ורק בטלאים של בית־אלפא חשקה נפשם.

כל זה לא הפיג את חרדתנו, ואף יש. כ"ץ, בעל הנסיון בצאן, גם הוא הושפע מבהלת הרועים המתחילים לשלום העדר. ובעצת מי לשאול ואנה לפנות?

גורלו של העדר נחרץ לחסד, רק לאחר שיחת קיבוץ אחת, ולאחר התנדבותם של מספר חברים, שנכנסו בעול הענף, נוסף לשנינו הראשונים. זה היה כעשרה חדשים אחר רכישת העדר, ומאז פסקו הספקות. באה תוספת חשובה של חברים שהעלו את הרוח החברתית. נשכחה הבדידות, ואני כבר איתן בענף בשתי רגליים. ועל הכל — התאחדות הרועים העברים לאגודה. זו היתה בשורת העידוד החזקה ביותר. נשכחו הדאגות הלוקאליות של המשק, שלעולם לא יחסרו לרועה.

במקומן באו הרגשות החובה, והענין בענף הצאן מבחינה ציבורית וישובית. באו קשרים ידידותיים עם הרועים בארץ, נוצר מגע קרוב בעבודתנו הציבורית, כל זה שמש לי סעד ועידוד נוסף להמשיך בעמלי בדיר כל השנים, כענף קבוע שלי במשק.

הנדידה הראשונה

כאמור, באותה שנה (1927 — 1928) פקדה אותנו בצורתה כפי שאפשר היה לנחש עוד בתחילת החורף, ונאלצנו לחפש מרעה לצאן מחוץ למקום. נדדנו עם העדר ותקענו את אהלנו בקבוצת־השרון, שעמדה אז בראשית התיישבותה.

מן הנכון להדגיש, שכל המשקים: עיינות, גבת, שריד ואחרים, שעדרנו רעה בשדותיהם, כולם הקלו עלינו בתקופת הנדידה, וביחוד יזכרו לטובה עובדי הפלחה שאיתם באנו במגע. אף בשאר הנקודות, החל מעפולה ועד נהלל, לא סגרו בפנינו את השערים, אבל לרוב היה זה מלווה בהצגת תנאים: העדר יעמוד בפנים החצר, או מחוצה לה, מרוחק מפת, ומרוחק משם וכדומה.

אחרים מכולם היו אנשי קבוצת השרון. ללא כל תנאים שהם: „בוא, בוא, אדרבה ואדרבה, בחרו לכם את המקום הטוב והרצוי לכם” — זו היתה התשובה לפנייתנו מפי החבר הראשון שפגשנו בחצר. ולא רק הוא בלבד, אלא כולם כאחד, גילו סבר פנים ביחסם אלינו ובדאגתם לנו, במשך זמן שהותנו אצלם עם העדר.

אכן, מאז נקשרו קשרי ידידות בין קבוצת השרון ובית-אלפא. חזרנו מהנדידה ברכוש גדול, לאחר שהוספנו חלק מהצאן של שיך-אבריק, ובכדי לעשות רושם בבית עם שובנו, ערכנו את העדר בשורה עורפית ארוכה ומפוזרת, שייראה גדול עד כמה שאפשר יותר.

כך התקרב ובא העדר וכל הכבודה עמו. הרחלות כבדות תנועה, גדולות כפליים מאז שהביאון מאצל הבודווים. צמרן הארוך מכסה את כפות רגליהן, והן צועדות בסך, כבני-מרון, העיזים — מהן צועדות בראש העדר, מהן לפני העדר, מרוחקות קצת ממנו, כחלוץ לפני המחנה, מהן שפורצות את השורה לצדדים. הגדיות, במשוכתן ופעיותיהן, הסירו מעצמן כל עול של מרות, כילדים ביום פגרא, בשעה שרוחם של המבוגרים טובה עליהם. ענך-אבק קל נראה מרוחק. והנה נשמעה כבר שעטת רגלי הצאן וצלילי-פעמונים. והד עונה מן הגלבוץ.

עליד השעה, בכניסה, חיכה לנו עם רב, שקיבל אותנו בתשואות. הרועים, רכובים על תמוריהם, מאובקים ולאיים מהדרך, אך פניהם מביעות חשיבות: „הנה חזרנו מנדידה ארוכה, ואיזה צאן הבאנו הביתה?”

הרי מאז שפגשתי את הצאן לראשונה על הגורן, ועד קבלת הפנים הזאת, עברה אך שנה וארבעה חודשים.

החקירות הקבועה

בראשית נובמבר הייתי לעובד קבוע בענף. העדר מנה אז 200 גולגלות, לאחר שבינתיים פחת מספרן מחמת אי-זהירות שבאכילה גסה של גרעינים, וכן מידם של השכנים „הידידים” בסחיבות.

הצאן חולקו לשני עדרים, ואחד מהם נמסר לי. והימים ימי שליחי הקיץ. השרב כרגיל באותה עונה. היום נראה לי ארוך לאין סוף. בשעה שבע בבוקר כבר אין הצאן אוכלות, תרדמה נופלת עליהן, הנה הן עומדות ולא תזיזן מהמקום. לפניך — עוד יום גדול, ומצפה

לך גם מחר שכזה. ואם כך יהיה תמיד, הרי אפשר להתיאש. אך לא ולא! כך הדבר רק ביום הראשון, או בימים הראשונים, וגם ימי החמסין יעברו כלא היו.

ובאמת, אין ימי החמסין מתאימים לטירון, שיצא אז למרעה, ויש לבחור לכך ימים נוחים יותר. ובמרוצת הזמן, כל הישג והתקדמות בידיעת הרעייה נותנת לרועה סיפוק, וכל הצלחה בשליטה בעדר, הרי זה עידוד נוסף.

ובינתיים, נוכחים לדעת, שאין עדר הצאן המון מעור אחד, כאילו אין להבחין בין כבשה לכבשה, כפי שנדמה בתחילה. עם הזמן ניתן להכירן ולהבדיל ביניהן, לא רק על פי הסימנים החיצוניים (של גופן), אלא מזהים אותן לפי בטוי פניהן, התנהגותן ותכונותיהן. ואף בחושך אפשר להכירן.

וכך לומד הרועה להבחין בעדר שנמסר לידו, כי יש בו כבשות גדולות וכבשות קטנות. זו צמרה ארוך, וזו — קרחת לה על ביטנה ומשני צדדיה. לזו צמר צחור, ולזו צמר כהה. אחת תמיד נקייה ושומרת על נקיונה, והשנייה מלוכלכת. ישנם סימנים לפי אורך האזניים וצורתן. סימנים בולטים וברורים: „עקודים, נקודים וברודים“. ישנם סימנים חבויים, שרק עינו החדה, של הרועה המנוסה תבחין בהם. ולא רק שאין גון אחד לכל הבהמות הללו, אלא לא תמצא בעדר, ויהי זה הגדול ביותר, כבשה אחת הדומה בתכלית לרעותה.

נוכח אתה לדעת, שאין הכבשה כה תמימה כפי שנדמה לראשונה, שיש לה גם תבונה משלה, ואין היא כה חסרת-ישע ואומללה, כפי שנראה ביום החמסין, כאשר היא במצב של תרדמה, ועל הרועה לעוררה כל הזמן.

יש כבשות, המתרגלות לרועה וניגשות אליו, על מנת לקבל מידו פרוסת-לחם והן גומלות לו, לרועה, מידה כנגד מידה, בשעה שהוא קורא להן, ומובילות את העדר כמשכוכיות. אחרות לא יתקרבו אל הרועה אם לא מובטח להן שנמצא משהו בידו עבורן. וישנן החוטפות מהיד, זוללות בתאוה, כשהריר נוזל מפיהן, והן מתלקקות, סוקרות את הרועה בעיניהן אם איננו מוציא עוד משהו בשבילן, ומוכנות בכל רגע לסגת ולהסתלק. אלה אינן נענות, גם אינן הולכות אחרי הרועה בקראו להן בעת הצורך, לעומת זה, אם אך תקלוף תפוח, יריחו בדבר מרחוק ויבואו. ואם תסיח דעתך לרגע קט, הרי כהרף-עין יוציאו את התפוח מידך. ולא זה בלבד, הן מנסות מזלן בפנייה ישר לתרמיל ואף מצליחות והכל תוך זריזות וזהירות כאחת, ובזמן המתאים גם יודעות להסתלק.

יש כבשות המתפרצות אל כל מקום אסור. כמה מהן עושות זאת ביחידות, ויש מהן המצטרפות לאחרות. מהן שמטרידות בכך את הרועה בעקיבות ובהתמדה, ומהן המנצלות רק שעת כושר, וכשאין הדבר כרוך בסכנה גדולה. החכמות מביניהן, מנסות מזלן רק בעת שהרועה מסיח דעתו מהן או כשהוא מתרחק. ואילו אחרות, מנצלות כל הזדמנות, מריחות ומרחרחרות, כל מה שאפשר לחטוף ולזלול. מהן שחוטפות ובורחות, ומהן שמחכות

עד לרגע האחרון, עד שהרועה מגיע קרוב־קרוב, ורק אז מסתלקות. מהן — שלמען הזלילה מוכנות ל"קידוש השם", ולא תרתענה גם כשהסכנה נגד עיניהן. לעומתן אחרות — מרוסנות יותר. אך בל נפריז — פורצות הגדר הן מועטות, ולא כולן יוצאות דופן.

מרבית הצאן הן אחרות. ולא מעטות הן שעות קורת־הרוח לרועה ברעיית כבשותיו. ולא זו בלבד. אלא בשעת עליצותן, עת השיות על בטנן השבעה, מתרוממות במחול מבלי שיתיקו רגליהן מהקרקע, רוקדות בעגול, סחור־סחור, בנוגות, ופנים אל פנים, הרי תוספת חשובה של נחת ורגעי הומור לרועה. ועל הכל הרי זה ענף ככל הענפים, ורב הענין בו להצליח ולהיות רועה־צאן כהלכה.

בעל ההמצאות

זכורני, באחד הימים, בבואי להחליף את כ"ץ לשעה קלה, כדי שיוכל לאכול את ארוחת הצהריים — והנה מפלצת בעדר.

אחת הכבשות חבשה מטפחת על ראשה כדמות סבא, ובעדר בהלה והצאן נפוצות לכל רוח. מדי פעם, כשאותה כבשה רוצה להתקרב אליהן ולהשיגן — המהומה גוברת. אפילו קריאות הארגעה של כ"ץ, היו כהוספת שמן למדורה, סיבה לפחד מוגבר ולבריחה מתודשת. והיתה זו תמונה מוזרה למדי. המפלצת רצה בשארית כוחותיה ומחפשת קירבת הכבשים ולעומתה — הרחק ממנה, העדר כולו מכווץ ואחוז פחד ומוכן לבאות. לפתע ירימו הצאן ראשיהן, צופות במתיחות. וכשאך ירגישו במפלצת המתקרבת, נסות לכל עבר בבהלה מחודשת. (דבר לא רגיל בשעות הקיץ החמות).

לפי הסברתו של כ"ץ, הוא חבש מטפחת לאחת הכבשות בכוונה תחילה, כדי להבהיל קצת את הצאן, למען יהיו ערות ולא יירדמו.

אחד העיקרים הראשונים של תורת הרעייה שקבלתי אז היה, לא לתת לעדר להרדם. כשהעדר נרדם כאילו עגלה שקעה בבוץ. ולכן החמירו בהערות ובאזהרות: אל תוביל את העדר בחריש — שמא יירדם. אל תעבור במקום מוצל, כי העדר יירדם, סחוב את העדר, ואל תתן לו לעמוד, בכדי שלא יירדם. פה הוא יירדם, שם הוא יירדם. היה ער ואל תרדם, פן העדר יירדם.

זה ייראה מוזר כיום, כך לנהוג בחשיף צאן, בן 50 גולגלות, הנמצא בשדה משעה 4 עד 10 בלילה, במרעה שהוא עשיר בגריי תבואה. גם בשדה כזה, לדברי מלמדי, אין להניח לעדר לעמוד שעות מרובות, ככה סתם, מבלי שיאכלו. על הרועה לסחוב ולמשוך את העדר, שיימצא כל הזמן בתנועה ויאכל.

לדעת אלה שקיבלו את התורה מהבדווים — שעות־הלילה הן השעות הטובות ביותר למרעה, והעדר ישבע סוף כל סוף. לדעת בעלי שיטה זו אין טוב מאשר להשאיר את העדר ללון בשדה, אבל, היו מדגישים, "הרי אינכם נוטים לכך", והכוונה היתה לכ"ץ שלא יסכים לדבר בשום אופן.

לדעת כ"ץ, אין גם צורך להשכים קום כשהמרעה הוא בשפע. מותר לשוב לדיר גם לפני השיכה, והרועה אז יספיק להתרחץ ככל האנשים, ויאכל את ארוחת-הערב עם שאר החברים. אבל כ"ץ לא יכול היה לעמוד נגד האסכולה הברדווית. לזכותו יירשם, שהוא היה הלוחם האמיץ, שלא ללכת בדרכי הברדווים בשטחי עבודה אחרים. כ"ץ, למשל, לא קיבל את שיטת קשירת הצאן לחליבה הנהוגה אצלם, השבאק, מטעמים שנאמרו על השיטה הזאת. אולם, בנוגע למרעה ולשיטת הרעייה מצאה בי האסכולה הברדווית תומך נאמן. כך זה נמשך עד מאורעות 1929, שיותר היה להשאר בחוץ רק בעת שנמצאים אנשים בשדה. ומני אז, נשאר הדבר לנהוג קבוע — שהעדר חוזר אל המכלאה לשעות הצהריים בקיץ.

אחמד ומחמוד

אם כי היה ברור לנו מהתחלה, שדרכנו בגידול-צאן לא תהיה כדרכי הברדווים, ידענו כי במה שנוגע לרעייה — כל הכבוד להם. וכיצד אפשר לנהוג עדר-צאן מבלי לדעת את כללי הרעייה המקובלים מדורי-דורות, עוד מימי אבות אבותינו? וגרוע מזה: אינך יכול להיראות בעיני השכנים (הערביים) כבטלן ולא יוצלח. והרי משאת נפשי היתה להדמות אליהם (בנוגע לרעייה), או לפחות לדעת את המלאכה כחברי אליעזר. הקנאה אכלתני, כשראיתי את עדרו נשמע לו ומציית לקריאותיו. ואילו אני, פעם נדמה לי שהנה תפשתי את הענין, ואחר שעה קלה שוב תקפני הספק, כשהעדר לא התנהג כיאה לצאן מאולפות. ממולי, על הגבעה השנייה, מפוזר עדר כבשים, ומעליו רועה משבט הסג'ר, שאין כדוגמתם ברעיית-צאן בכל הארץ. הנה הוא קורא לעדרו, לאחר שהרחיק מדי ורוצה להחזירו אליו מרחוק. הוא צורח ועושה מעשי להטים בכל גופו. אני מודקף על סלע כדי לחזות וללמוד ממנו פרק בנהיגת עדר. והוא — משאך הרגיש בי, עלתה התלהבותו עוד יותר, זורק את עצמו אנה ואנה, הכפיה עפה מעל ראשו, ורק העקאל נשאר תלוי לו על אוזן אחת. הנה מנפנף בעבאיה, זורקה, נופל ומתרומם, צורח ומפסיק וצורח שוב, כולו „הוקוס-פוקוס". ואני כולי דרוך מהמחזה. ובאותו רגע חושב אני לעצמי: „מה טוב שאיננו בקירבתי, וואדי עמוק חוצה בינינו..."

עם כל הערכתנו את ידיעתם של הרועים הברדווים ברעיית צאנם, אהבנו לראותם מרחוק. מזלנו שיחק לנו, שהנודדים ועדריהם היו מסתלקים מסביבתנו בחדשי החורף, עוברים מזרחה, ועד גדות הירדן הגיעו. רק לעתים היו חוזרים אל הגלבוץ גם בתקופת החורף. אולם, כעבור שנים, התאזרח חלק מהם כתושבים קבועים בהר אף בחדשי-החורף, והכבידו את אכפם על רועינו.

אך שניים הכרתי — את אחמד ומחמוד רועי הכבשים בגלבוץ. אחמד, בדווי משבט הסג'ר, שנשמע לבין הפלחים, רעה את צאנו של אחד מעשירי הכפר פקועה אשר על פיסגת הגלבוץ. השני — מחמוד, אף הוא מאותו כפר, אך בעל עדר עצמאי שרכש לו מחסכונוותיו,

משכר היותו רועה אצל אחרים במשך שנים. הוא, מחמוד, ידיד נפש ל"עזר" (כך כינו הערבים את אליעזר ס.).

אחמד, הברווז, רועה בחסד היה. מסור לעדר, ואינו שוחר הרפתקאות. כבשותיו צחורות, לא ככבשות הפלחים האחרים שבכפר. כמה שבקשתיו לא נענה להזמנתי לביקור בקיבוץ. לא עישן, סרב גם לקבל משהו מידי. לא העמיד פנים כידיד, עצור היה, אך מנומס ובלי כל התפרזה המזרחית. בנפשו פנימה אפשר וגם רכש לנו איבה. לפעמים היה רוטן אל עצמו בשקט, כאילו ממלמל: "עדרים שלכם מקלקלים את המרעה. מתרוצצים הם יותר מדי בהר ואינם אוכלים". אף-על-פי-כן אהבתי להפגש עם אחמד, ואף את קירבת עדרו לעדרי אפשר היה לשאת. יכולתי לבטוח בו שאינו זומם לעדרי כל רע. ובכל זאת, (בשקט ובהחבא) זורק הייתי רגב אדמה לעבר רחלות החלוץ של עדרו, לבל יתקרבו יותר מדי לשם יתר בטחון... דבר כזה, אין הוא מן המקובל אצל הערבים, וביחוד כשנמצאים שני עדרים זה על יד זה. כל אחד רשאי להניז את כבשותיו הוא ולא של זולתו. במקרה כזה הייתי אני צריך להמתין, עד שהוא עצמו יחזיר את כבשותיו, אך כאמור, למען הזהירות, בחרתי בדרך הפוכה. מאחמד זה למדתי רבות, כיצד להתהלך עם העדר במרעה.

צרה גדולה שוב היתה בשבילי ידידותו של מחמוד. הוא היה, כביכול, רק דורש טובתנו והכל מוכן לעשות למען "עזר". ובפיו אך תהלה: "אין גבור בידיעת-הצאן כ"עזר", אין כ"עזר" שומע ערבית, ואין כמוהו ידיד" וכיו. אף אביו של מחמוד, מהעובדים בטחנת הקמח, של סחנה, וכן כל בני-משפחתם בשיחתי איתם, הנושא התמידי והאהוב היה, להתחיל בשבחיו של "עזר", וכבוד גדול היה הוא להם לעיני כל הסביבה, שבנם מחמוד חברו הטוב של "עזר".

מן הנכון לציין, שבהופעתו החיצונית לא היה מחמוד מן המחוצפים, ולא עשה רושם כרמאי. בן פלחים רגיל, ואפילו מידה רבה של ביישנות היתה בו. בהופעתו בקבוץ, כשהיו מושיבים אותו אל שולחן בחדר-האוכל, כמעט ולא נגע באוכל. כל התנהגותו היתה כמושלמי אדוק. מברך בברכת "סלאם עליכום", כשמגלגל עיניו כלפי מעלה, לאללה ירחם, כיהא למושלמי ירא-שמים, ולא מסתפק באמירת ה"מרחבה" הרגילה לחוג'את. אף אמונות תפלות לא היה חסר. נהג להשתתף בסעודת-המצוה שהכינו הברווזים בסביבה לצאנם, בעונת ההרבעות. (אגב, מכינים אז תבשיל של דגים מסריחים שמביאים במיוחד מטבריה עם סממנים שונים, כסגולה לבריאות, להתעברות ולהצלחה. האכלת הצאן בתבשיל הזה, חתיכה-חתיכה, על קיסם עץ לכל כבשה, היתה מלווה בלחישת קדושים, מדורי-דורות, שרק יחידי-סגולה שבשבת ידעוה).

הוא השתדל להוכיח לנו, כי אין כ"פניק" נגד הרימה השורצת בפצעי הצאן. ה"פניק" זהו נוזל המורכב מקריזול, קרבול, וכל מה שנראה בעיני החנווני הערבי, בעיירה הסמוכה, ככדאי להוסיף לתערובת הזאת, למען הגביר את החריפות והסרחון. הם העדיפוה על "הרפואה הלבנה", אלה פתיתי-השלג, שהיהודים משתמשים נגד הרימה — הלא הוא הנפתלין.

מחמוד היה מאלף בשבילנו, בעדרו, מריות (משכוכיות). וכן מביא טלה לעדרנו, שיגדל לאיל באווירו של החוואג'ה. אף מהנה אותנו בתוצרתו ובמיוחד ב"קישק". זהו לבן מיובש וקשה כאבן, שאוכלים אותו רק כשהוא מומס במים. ה"קישק" הזה היה מזונם, ביחוד בעונה כשאין כבר חלב צאן. ובעצם, זוהי תוצרת מחלב כחוש, לאחר שהפרידו את ה"סמנה" מחלב הצאן המלא.

חברי א.ס. היה אוכל את ה"קישק" כמות שהוא (קשה), אוכלו בתאווה, כבמצוות האפיקומן. עם הגריסה והלעיסה היה משמיע חריקה, כאילו אכל חול שהיה מעורב במאכל תאווה זה. זה הזכיר אכילת ביצה באפר של מתאבל על מת.

כל זאת עשה "עזר" בכדי להסב נחת רוח למחמוד ידידו. ומחמוד בחזרו מבית שאן, מ"יום-אל-חאמיס" (יום חמישי), כפי שקראו אז ליום-השוק, שחל בעיירה הערבית, היה סר אלינו, פותח קצה מטפחת ומכבדנו בדברי מתיקה שקנה שם: "קח, חוואג'ה, מן ה"מלבס" (דברי-מתיקה) כאוות נפשך מן ה"רחח" (כעין מיקפה של ריבה מתוקה מאד). ומן ה"סוכר מע-לוז" (שקדים בסוכר)".

הוא היה מזמיננו עם העדר "לשם", גבוה-גבוה, אל רוכסי הגלבוש. ואם יחשיך בינתיים, מאלעש, ילון העדר על יד עדרו, כיאה לשכנים וידידים נאמנים.

זוה דוקא אשר הכביד עלי ביותר בידידותו — קירבת עדרו לעדרי. כשאך ראה אותנו מרחוק, היה משאיר תחילה את עדרו לנער שהיה אתו, גולש ביעף מפסגת ההר, כשכפיתו על ראשו מתנופפת לצדדים, ומגיע אלינו במהירות בכדי לברכנו. אבל לא עוברת שעה קלה ואף עדרו פה. והנה ראשונות צאנו על-יד עדרי ואחריתן כל העדר. עוד מעט ומשני העדרים — עדר אחד. והוא מזמינני: שב, בבקשה! מרעה מספיק בעולם, נשב נא וירעו לזן הצאן בנחת.

ואני — אובד עצות. לקום ולהרחיק את העדרים, איך אפשר לעשות דבר שכזה? לגבי דינם, מה הפחד, שיתערבבו העדרים! רועה הראוי לשמה, בקריאה אחת יוציא את כבשותיו בחזרה מהעדר השני. ויהיה זה אפילו לא משל ידיד. ואם בידידים מדובר, מה הרע אם תוציא את כבשתך שתעתה, מחר, או מחרתיים, ואפילו תשאיר אותה בעדרו של הידיד עד ההמלטה. והרי רועה משלהם נכנס לעדרו של שכנו, מוציא את כבשותיו בלי ספקות ופקפוקים.

ולי, אסור לי אפילו לגלות שאני מודאג מהפגישה הידידותית הזו. הנה, ונדמה לי, שכבר אני רואה בעדרו, כבשה פה, כבשה שם, מעדרי. הנה התרגלו לעדר הזר, כאילו נולדו בו וכאילו אינן חושבות כלל על עדרן הן, שכחוהו כליל.

כולי מעוצבן, רץ אני לזהות את כבשותי, באמתלא כמובן, שכוונתי אך ורק להסתכל בעדרו של מחמוד, ולא חלילה להשיב את כבשותי האבודות. בינתיים, ועדרו מקיף את שלי משלושת עבריו. ולי רק צד אחד לנסיגה, ורק בדרך נס גם נסוגותי.

ובו בזמן דווקא, מרבה מחמוד לפטפט ולדבר אלי, ואני כולי מחשבת אחת: "האם לא

נשארו אצלו מכבשותי? עיני תרות אחרי עדרו מרחוק ומחפשות. אך, לבקש אותו עצמו שיבקר בעדרו, שמא נמצאים בו מכבשותי, אין זה יאה הרי כלפי ידיד, ואיך שוב אפשר להיראות, כמי שאינו מכיר היטב את צאנו. וכך נשאר אני במתיחות על-ידי עדרי, עד לרגע המקווה, עד לאחר שובי לשער המכלאה, ובספרי את העדר. רק אז נרגעתי בהווכחי, כי לא חסר בו.

ה"צבר", בן זמננו, היה וודאי פונה במקרה כזה בוזו הלשון: "תהיה ידיד, אך מוטב תשאר עם עדרך רחוק ממני. השאר אתה עם צאנך שם ואני פה".

אך במצבי אני, בימים ההם, צריך הייתי להתחשב בעובדה, כיצד פנייה כזאת תתפרש בעיני הערבי. היה לי להעמיד עצמי גבור כמוהם, שאינני מפחד, ואיני חושש מפני ידיד, ונותן בו אימון. מלא.

סופו של מחמוד זה ידידנו היה, שבילה בבית-כלא 9 חודשים, לאחר שנתפש כאחד מחבורת הגנבים שגנבו 60 גולגולות מעדרנו.

חסר בעדר — העדר איננו

הננו חיים במשק קיבוצי, ולא אחת יקרה שבענף זה או אחר יש נזק מחמת פגעי הטבע, כעין גזירה מן השמים, ואפילו אם ההפסד בא באשמתו של העובד. לעתים הנזק קטן ופעמים הנזק גדול וחמור. הרי כך הוא הדבר במשק החקלאי. ומה האסון הגדול והנורא כשכבשה אחת חסרה? והרי האסון אינו כה גדול, כשקורה לא פעם בפלחה, להפוך חלקה שנזרעה, ואפילו כשארבה השמיד חלקה של הצילים, למשל, או ששטח גדול של עגבניות נקפא על-ידי הקרה? המשק לא נתערער ועומד על תילו. ומה ערכה של כבשה אחת לעומת כל אלה? ומה הרעש?

ובכן, רק עתה, כרועה שהתנסה בעצמו, יכולתי להבין מניין העצב והתוגה שבשירים הרבים, המושרים בשפות רבות, על הרועה וכבשתו שאבדה לו. והרי זהו כאב צורב, הנך מונה את עדרך וחסרה בו אחת, אבדה...

על כבשה שמתה או שנשחטה — אלה הם מהדברים הרגילים, שהרועה עובר עליהם כעל תופעה שאין להמנע ממנה. הכרח שלא יגונה. אבל לענין "חסר" — אינו משלים. ונושא זה מודגש תמיד בשיחת רועה עם רעהו. ולא פעם ישאל האחד את השני: למה נפלד פניך, ואינם כתמול שלשום, וכי "חסר"?...

ושניהם מבינים למה מכוונים הדברים.

ואם חסר, מי היא החסרה? מאיזו סיבה ומה גרם לכך? ובדמיונו של הרועה הרי יכול לחסור גם מחר, וגם יותר מכבשה אחת, ואפילו כל העדר!

חיינו נוהגים לספור את העדר, בכל יום, לפני צאתו מהמכלאה — שמא גנבו ממנו בלילה. וכן לעת ערב, בחזרו לדיר, שמא גנבו ממנו בשדה. ועוד בהיותך במרעה נדמה לך, כי הנה העדר נהיה קטן, ואולי נתפלג ממנו חלק, ונשאר שם למאכל לחיות טרף, או לגנבים

המתנכלים לו, ואורבים על כל צעד ושעל. ומתחילה העצבנות. מנסה אתה לספור את העדר תוך כדי רעייתו, דבר שאינו פשוט כל כך, וכל כמה שאתה סופר יותר, החשש המדומה מתגבר עוד יותר, ועד שמגיעים לשער המיכלאה המתיחות גוברת. ספירת העדר, דוקא במצב כזה, גורמת תמיד לטעויות. ואז מטלטלים את העדר פגימה וחוצה, וחוזר חלילה. סופרים ומונים שוב וחוזר, עד שסוף סוף נוכחת שאך בהלת שוא היתה זו.

קשה היה מצבו של הרועה בבית-אלפא מבחינת הבטחון, וצרות רבות הסבו לו הערבים. מצד אחד, בדווי ה"סגר" ממזרח, ומדרום — הכפר פקועה, וכפי שהנני מכיר את התנאים שבשאר המשקים, רשאי אני לקבוע, כי היו אלה מהגרועים ביותר.

שונה הוא מצבו הטופוגרפי של הגלבוש על יד בית-אלפא משאר חלקי ההר, הגובלים עם שדות תל-יוסף ועין-חרוד. שם, מדרגות גבוהות מבדילות בין המדרון (שהנו נוח מאד לרעייה, והוא מתחיל כבר עם השדות), ובין מרומי ההר שהוא בתחום הערבים. המדרגות הללו משמשות חיץ וגבול להתפשטותו של העדר.

לא כן הדבר מצד מזרח, המתרום מעל בית-אלפא. ודוקא המרעה המשובת מצוי יותר לא במדרונות, אלא במדה שמתרוממים בהר ומתרחקים יותר לצד מזרח, כן טובים יותר שטחי המרעה שנוחים יותר לרעייה. ואמנם, רועה מנוסה, המכיר את המקומות האלה בהר, בכוחו להשתלט על העדר ולרעותו לא רע, למרות הפיזור הרב. אבל, את כל מאמציק שמים לאל אלה האורבים לך, להתנכל לעדרך לגנוב ממנו.

במקום לנהוג לפי חוקי הרעייה הנכונים, עליך להיות דרוך, להתרוצץ בלי הרף ולשמור מפני גנבים. במקום לפזר את העדר, כפי שנוהגים במרעה הטבעי בהר, הנך מאספו ומכווצו. ובסופו של דבר אתה מביאו לתנועה מתמדת.

נוכחתי לדעת, שבדרך כלל, צאן אינן הולכות לאיבוד מעצמן, אם לא גנבון. הנה מסתובב לו ערבי על יד העדר לעיניך, ואינך יכול להגיד לו דבר. לדבריו, הוא מחפש "פוקה" (פטריות), ומחכה רק להזדמנות שיתפוש כבש ברגל, ויסחוב אותו לפנת סתר שאינה חסרה בגלבוש. או שממתין עד שאתרחק עם העדר, והכבש בידו, ולא היה לו הרבה לחכות עד שאתרחק, בעת שהעדר בודד במקום למקום. אני בעצמי הריני רודפה בכדי להעבירו למקום בטוח יותר וגלוי לעין, או שאני מקיפו כל העת בכדי לשמור עליו ואיני נותן לעדר לעמוד במקום ולרעות בשקט. הנה התרחקתי, ושוב אני מגלה את הערבי כשהוא רכון כולו, כמתחבא בפני. ושוב התירוץ בפיו: הוא מחפש "פוקה". ואם אתפוש אותו אפילו ביד, כפי שקרה פעם, מה אעשה לו? כשאני בודד בהרים עם עדרי ומרוחק מהבית. ואם גם נושא אני עמדי אקדוח, האם אירה בו? ואף לערבי ברור שמאום לא אעשה לו. (אגב על כלי נשק זה, ה"שטאייר", היתה דעה שבשעת הצורך ספק אם יירה בכלל). ותורה קיבלתי באותו ענין, שכוחו יפה כל עוד שאין משתמשים בו ו... שאין מגלים אותה, כי הוא עצמו עלול למשוך עיניים של אלה שיתנכלו בך.

וקיים הבדל רב בין יום שמש, לבין יום מעונן וגשום, כאשר לא תראה בחוץ, ואף

למרחוק, נפש חיה שתוכל לחוש לעזרתך בשעת הצורך. בימים כאלה קבעתי לי, אמנם, בתכניתי להשאיר בקירבת הבית, אבל זה היה רק להלכה. וכי מה יכול לעכב בעד העדר מלעלות ולעלות? ודוקא, בימים כאלה, גדול יצרן של הצאן להליכה, ולא קל לבלום אותו. הרחק הרחק בגלבוה נמצא מרעה הקטניות, שהצאן להוטות אחריו ואוכלות ממנו בפה מלא. הן, הקטניות הללו! הן מפתות את הרועה ומעבירות אותו לחלוטין על דעתו. הנה אני מחליט: „עד כאן אתן להן לעלות ולא יותר! אבל הקטניות מושכות הלאה והלאה. הנה, אני אומר לעצמי: פה יהיה הגבול וחסל! אבל הצאן בשלהן. ואני, לא רק שאיני מעכב עוד בעדן, אלא נגרר אחריהן בחשבי: הן הצאן יודעות בעצמן לאן ללכת, ולא סתם הן נמשכות למרעה משובח, ואיך אמנע זאת בעדן?

לקחת איש לעזרה בימים כאלה, (כשרוב החברים בלאו הכי בטלים מעבודה), ואפילו רק לשם הרגשה שאינך לבדך, הרי זה עלול להכביד על מאוננו של הענף. והנה חושך, או שמתקרב כבר הליל, או רק עננים וערפלים מכסים אותי ואת עדרי. ואינני רואה צעדים אחדים לפני. אני תקוע בין ההרים, ואיכה אגיע הביתה? בסביבה היו כמה מקרי שוד. והרי קל הדבר לשדוד את העדר, ולהתחמק עמו לעבר-הירדן וחסל. בהרגשת פחד, של שוד העדר, התהלכתי שנים רבות. אף בחלומי: הנה ערפל מפריד ביני ובין עדרי, הנה הוא נעלם ואיני מוצא אותו. תהום כאילו מפרידה בינינו, הנה אני רואה אותו וכאילו קורא לו לעזרתי, אבל איני יכול להגיע עדיו. והנה שוב חוזר אני מהמרעה רק עם שרידים עלובים, והשאר אינם. כזה היה אז מצבו של הרועה, מבלי יכולת אפילו לתנות את צרותיו בפני מישוה.

ד. בקר

(רמתי-יוחנן)

עוד בעוד

פרישת הצאן על מרועי הגלבוה המולידים קומה מיוחדת בימי המזגזה. צעדיהם צעדיהם מפורזים בין צמח לנחל, וצעדי המצור על אפי שמה רועה ועל נקלה יצוד לנחל ראשית. ארצות מפורזות כל הנה עלת ריחה, קריחה המצורה, והם זאת יקמה עליו להמשיך את הצוד בליל המצור בין המולידים לעזרה. צעדה זאת הוצר והצד לא תהיה מצוד אלא מרחק צעדים אחרים, כמנהל הן מנהל ארצות לעזרים, הצדן להמשיך את המצוד אפי לעזרה קלה מרועי צעדי המצורית לעזרה. המצורה המצורה בראש ארבע יודעים מרועה המצורה יוצר המצורה אחרים, ואילו הרועה והמולידים המצורים יצוד את המצורה לרועה המצורה. ים לעזרה בין המצורה על המולידים עלה המצורה. המצורה את המצוד המצורה למצורה המצורה המצורה ים המצורה המצורה המצורה על המצורה.